

ZONZI LANKER

Časopis Resursnog centra za osobe sa invaliditetom Ekumenske humanitarne organizacije; broj 9; besplatan primerak; Februar 2012

Linker

Časopis Resursnog centra za osobe sa invaliditetom
Ekumenske humanitarne organizacije

Izdavač

Resursni centar za osobe sa invaliditetom
Ekumenske humanitarne organizacije

Za izdavača:

Vladislav Ivičiak, direktor Ekumenske
humanitarne organizacije

Adresa izdavača:

Ćirila i Metodija 21, 21 000 Novi Sad
Tel./fax 021/466-588, 466-911

Glavni i odgovorni urednik:

Jelena Škaro

Saradnici:

Jelena Radović, Andjelija Vučurević,
Dragana Gvozdenović, Nevena Studić,
Branka Jerković, Sabina Fazljević,
Ana Rakić

Lektor:

Jelena Škaro

Dizajn, priprema
Gabor Nemet**Štampa:**
EHO-Print**Tiraž:**
100 primeraka**SADRŽAJ****INKLUZIJA - MIT, STVARNOST I POTREBA**STRANA
2**Inkluzija - buđenje svesti**STRANA
7**OTVORIMO VRATA KOMUNIKACIJI**STRANA
8**INKLUZIJA
PUT KA RAVNOPRAVNOSTI**STRANA
9**INKLUZIJA - DEČJE PRAVO,
A NE DOBRA VOLJA POJEDNICA**STRANA
11**iNDiViDUALNi OBRAZOvNi PLAN**STRANA
12**INKLUZIJA
IZMEDJU FORME I STVARNOSTI**STRANA
14**INKLUZIJA U OBRAZOVANJU**STRANA
15**INKLUZIJA U Srbiji**STRANA
17**UMESTO UVODA****Reč, dve o inkruziji... I ja sam deo inkruzije!**

Svi mi možemo i treba da budemo jedna celina, tako smo stvoreni i tako smo savršeni!

Naša različitost, mislim tu na sposobnost, zdravlje, nacionalnu pripadnost, porodini status, mesto življenja i još mnogo drugog, nam daje mogućnost, da stvorimo bolji svet. Zato je inkruzija sama po sebi neophodna.

Da li smo spremni da je sami prihvatimo, to je pitanje. Neko jeste, a neko nikada neće biti.

Svi imaju pravo na obrazovanje i svi mi moramo učiti i usavršavati se za bolje sutra.

Ana Rakić

INKLUZIJA - MIT, STVARNOST I POTREBA

“Oduvek sam želeo da idem u istu školu kao i moj drug Ivan. To je moj najbolji prijatelj i mi živimo u istoj zgradi. Ja moram da idem u specijalnu školu jer sam rođen sa paraplegijom. Pošto se ja teško krećem, a moj drug Ivan živi na šestom spratu i mi nemamo lift u zgradi, onda on uvek nakon škole dolazi da me vidi i prepiča kako je proveo dan i šta mu se sve zanimljivo dogodilo. Volim da pričam sa njim, a još više volim kada se igramo automehaničara. Baš bih voleo da zajedno idemo do škole i vraćamo se iz nje, a on uvek kaže kako bih ja sedeo sa njim u klipi jer on ne zna matematiku pa bi mogao da prepisuje od mene na kontrolnim zadacima”.

Ovako započinje priču jedanaestogodišnji Danijel P. Iz Bora, o svom prijatelju i svojoj želji da bude deo društva koje se razvija i kreće uvek, nekako pored njega ali ne i zajedno sa njim. Ovaj dečak rođen je kao zdravo, drugo dete u svojoj porodici. Međutim, zbog nesrećnih okolnosti, kao dvogodišnjak je oboleo od jedne vrste infektivog

oboljenja i kao posledicu neadekvatog lečenja zadobio stanje oduzetosti dva donja ekstremiteta koja nazivamo paraplegija. Danijel je veoma nadareno dete koje pokazuje velike potencijale i interesovanja za predmete kao što su matematika, geografija i likovno. Matematiku i geografiju uči sa mamom kod kuće jer kako sam kaže, znanje koje dobija u specijalnoj školi, ne zadovoljava njegova interesovanja. Veliki je ljubitelj Discovery kanala a posebno National geography-ika uz koje je, kako sam ističe, naučio sve o svojoj planeti. Ovaj dečak je sa svojim intelektualnim kapacitetima na nivou vršnjaka koji pohađaju redovne osnovne škole. Njegovoj porodici i njihovim prijateljima, često se čini da je napredniji od ostale dece koja pohađaju istu školu kao i on, jer sav sadržaj koji prati u školi, ne zadovoljava njegove potrebe i želje pošto sve o čemu uči tamo, D.P. već odavno zna. To se događa iz razloga što je plan i program specijalnih škola drugačiji od drugih osnovnih i srednjih škola. Takvi programi su uglavnom usmereni na

RESURSNI CENTAR ZA OSOBE SA INVALIDITETOM

EKUMENSKE HUMANITARNE ORGANIZACIJE

**RESURSNI CENTAR
ZA OSOBE SA
INVALIDITETOM**

EKUMENSKE HUMANITARNE ORGANIZACIJE

DOBRODOŠLI STE SVAKIM RADNIM DANOM OD 8 - 15 h

Ćirila i Metodija 21, 21000 Novi Sad

021/469-616

021/466-588

021/6-397-626

www.ehons.org

<http://resursnicentar.ehons.org>

Ekumenica
Humanitarna
Organizacija

tretiranje dece sa intelektualnim smetnjama, a o deci sa problemima u fizičkom razvoju a dobrim intelektualnim potencijalima, malo ko razmišlja... Nekako se već samo nameće pitanje zbog čega je školski program tako nefleksibilan i zbog čega se na tom polju tako malo radi? U mnogim pregledima obrazovanja u Srbiji, navodi se da je obuhvat dece obaveznim obrazovnajem skor 100%, međutim, ovako visok procenat „sakriva“ činjenicu da mnoga deca zapravo nisu uključena u obrazovni sistem. Tu se pre svega radi o deci koja imaju potrebu za dodatnom podrškom kao i deca iz svih marginalizovanih grupa. Pored velikog broja dece koja nisu obuhvaćena obrazovanjem, postoji značajan problem i sa obrazovanjem dece koja su formalno upisana u redovne škole. Naime, naš obrazovni sistem je nedovoljno fleksibilan što znači da su nastavni programi i metode rada podešeni spram modalnog deteta odnosno dominantne većine. Sva deca koja se ne uklapaju u te nastavne programe i metode rada, jednostavno ne dobijaju obrazovanje koje bi bilo u skladu sa njihovim razvojnim i obrazovnim potrebama. Iako se u reformama o obrazovanju govori o inkluziji i ističe kao jedna od prioritetnih promena, u praksi to još uvek ne funkcioniše onako kao bi trebalo.

Šta je to inkluzija?

Termin inkluzija je ušao u širu upotrebu u našoj sredini pre nešto više od deset godina, da bi poslednjih par godina bio jedan od možda najčešće upotrebljavanih termina kada je reč o promenama u obrazovanju. Upotreba ovog termina je postala naročito učestala sa pojavom koncepta kvalitetnog obrazovanja za sve, pa je inkluzija donekle i poistovećena sa njim, što je sasvim razumljivo, jer inkluzivno obrazovanje znači mogućnost škole da obezbedi dobro obrazovanje svoj deci, bez obzira na njihove različitosti. Inkluzija se istovremeno povezuje i sa procesima demokratizacije u društvu i u obrazovanju, i u tom kontekstu govori se o društvenoj inkluziji u širem smislu i o obrazovnoj inkluziji, kada se misli na uključivanje u obrazovanje učenika iz marginalizovanih grupa.

Pojam inkluzija ima poreklo u latinskom jeziku, a predstavlja izvedenicu koja znači uključivanje, uključenost, obuhvatanje i podrazumevanje. Izvorno značenje možemo tražiti u dve latinske reči. Prva je inclūdo što znači zaključati, zatvoriti, začepiti, uokviriti, okovati, oviti,

ubeležiti, zaključiti. Druga je inclūsio a znači zatvor, zatvaranje. Izveden iz ovih značenja, pojam inkluzija bi podrazumevao integraciju, uokvirivanje, a u socijalnom smislu uključivanje pojedinca u određenu zajednicu koja je manje ili više zatvorena ili otvorena celina. Treba imati na umu da pojam integracija potiče od reči intēgre, što znači neiskvareno, čisto, nepristrasno, nesebično, pošteno. Pod pojmom inkluzija smatra se uključivanje svih ljudi i dece sa fizičkim ili intelektualnim smetnjama, u redovan društveni život i redovno obrazovanje ukoliko sama jedinka ima potrebe i potencijala za to. To je proces koji se odnosi na stvaranje bolje sredine za učenje, pružanje prilike za sve učenike da postanu uspešni u obrazovanju. Postoje brojne prepreke koje utiču na uspešno uključivanje dece sa smetnjama u razvoju u redovne vaspitno-obrazovne institucije. Kao najveće prepreke se javljaju predrasude, stereotipi i negativni stavovi prema deci sa smetnjama u razvoju. Ova vrsta integracije predstavlja veoma širok pojam koji se odnosi na uključivanje dece koja pate od različitih vrsta smetnji. Iskustva su pokazala da uključivanje osoba oštećenog vida, osoba oštećenog sluha ili dece sa cerebralnom paralizom ne provocira toliko kontroverznih stavova sve dok se ne govori o deci sa smetnjama u razvoju. Inkluzivno obrazovanje podrazumeva da se redovna škola mora ozbiljno transformisati i pripremiti za sistematsku podršku učenika sa smetnjama u razvoju. U školi dete treba da se slobodno razvija u intelektualnom, emocionalnom i socijalnom smislu, bez obzira da li kod deteta postoji neko oštećenje ili ne. Inkluzivno obrazovanje je obavezan proces i u skladu je sa zakonskim aktima. Uključivanje dece sa smetnjama u razvoju u život znači da u toj osobi vidimo više od njene smanjene sposobnosti. Neophodno je dovesti do masovne implementacije novog modela obrazovanja.

Istorijski nastanak inkluzije

Inkluzivni pokret u svetu nastaje sredinom prošlog veka. Ključna ideja i usmerenje pokreta na afirmaciju, zastupanje i realizaciju prava na obrazovanja za sve, formulisana je još 1948. Godine u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima, a zatim i 1989. Godine u Konvenciji o pravima deteta. Kasnije, ovaj okvir se razrađuje u drugim dokumentima Ujedinjenih nacija i u

nizu drugih međunarodnih dokumenata u kojima su formulisane strateške smernice i standardna pravila izjednačavanja položaja marginalizovanih i isključenih grupa, posebno u pogledu ostvarivanja prava na redovno obrazovanje. Međutim, poslednjih decenija prošlog veka, inkluzija je od jednog pokreta za afirmaciju prava marginalizovanih, ugroženih i iz obrazovanja isključenih grupa prerasla u širok prihvaćenu opšte društvenu viziju, koja predstavlja veliki izazov za svako društvo koje prepoznaje marginalizaciju kao društvenu pretnju. U tom smislu, inkluzija je odgovor na jedan od najvećih problema sa kojima se svi danas suočava, a to je isključenost sve većeg broja osoba iz participacije u ekonomskom, socijalnom, političkom i kulturnom životu društva kome pripadaju. Kao takav odgovor, inkluzija je, istovremeno i zapravo u svojoj suštini pokret u obrazovanju koji danas objedinjuje različite i brojne strategije, metode i tehnike razvoja kvalitetnog, otvorenog i pravičnog obrazovanja. Na UNESCO-voj Svetskoj konferenciji o posebnim obrazovnim potrebama održanoj 1994. godine u španskom gradu Salamanki usvojena je Izjava i okvir za akciju kojima se ističe pravo svakog deteta da, bez obzira na njegovo fizičko, intelektualno, emocionalno, socijalno, jezičko ili drugo stanje bude uključeno u obrazovni sistem. Gledajući na prošlost možemo reći da se u znatno većem stepenu posvećuje posebna pažnja vaspitanju i obrazovanju osobama sa smetnjama u razvoju i nastoji se omogućiti njihov puni razvoj u skladu sa naučnim dostignućima i saznanjima o njihovim mogućnostima. Živeti u današnjem svetu znači biti spreman prihvatiti i pomoći osobama koje su drugačije od nas. U društvu različitosti jedan deo populacije na tu različitost gleda kao na nešto pozitivno, inspirativno, normalno. Međutim, postoje i oni koji tu različitost posmatraju kao nešto loše, pretnju, kao ugrožavajući faktor. Obrazovanje osoba sa smetnjama u razvoju postaje centar interesovanja šire društvene zajednice i u svetu se razvija pokret za inkluziju-pokret obrazovanja za sve. Inkluzija i obrazovanje za sve su važni elementi demokratizacije i humanizacije svakog društva, pa i našeg, a posebno u momentu uključivanja naše zemlje u Evropu. Kao i sve novine i promene i inkluzija izaziva otpor stručne i šire društvene javnosti, koji uglavnom proističe iz nedovoljne obaveštenosti, kao i neadekvatne stručnosti ljudi koji bi trebali da ostvare proces

inkluzije. Danas se naša zemlja nalazi u procesu demokratizacije celog društva, u okviru čega se odvija i neophodan proces reforme obrazovanja. Svetski savremeni trend u okviru obrazovanja danas je inkluzivno obrazovanje ili obrazovanje sa uključivanjem, koje podrazumeva prava dece sa smetnjama u razvoju da se prvenstveno školuju zajedno sa svojim vršnjacima i da pohađaju školu u svom susedstvu. Pored toga podrazumeva i promenu i readaptaciju školskog obrazovnog sistema koji treba da pruži podršku deci sa smetnjama u razvoju. Inkluzija je proces koji predstavlja širenje granica društva, do toga da sve osobe budu sa izjednačenim mogućnostima za život, rad, porodicu, ali sa mogućnošću za očuvanje karakteristika pojedinca. Model inkluzije ne podrazumeva izjednačavanje svih ljudi, već uvažavanje različitosti svakog pojedinca, kojem se pruža mogućnost odlučivanja i preuzimanja odgovornosti za vlastiti život.

Inkluzivno-obrazovna praksa u Srbiji

I pored toga što Srbija mnogo kasni za ostatkom Evrope u tom procesu, čini nam se da je među ljudima koji su delegirani od strane vlasti da sprovode inkluzivno obrazovanje nastala pometnja i užurbanost. Izgleda kao da nam se prebrzo desila promena, a u stvari promena kasni nekih tridesetak godina. Ipak, mislimo da je obrazovani sistem u ovom trenutku spremniji za promene ,nego zdravstveni i socijalni sistem. Inkluzija se može uspešno implementirati u zajednicu jedino uz povezanost ta tri sistema, ali stiće se utisak da osim pojedinačnih inicijativa, ne postoji baš previše spremnosti da se traga za konstruktivnim načinima kako da se povežemo da bi deci bilo dobro. Na svim poljima dobijamo socijalno poželjne odgovore, ali kada to treba konkretizovati nailazimo na problem. Posmatrajući sistem obrazovanja u celini, možemo da zaključimo da su stavovi prema inkluziji dece sa smetnjama u razvoju još uvek negativni. U osnovi ovih negativnih stavova su, pre svega, strah od nepoznatog i nepoznavanje pojma inkluzije. Takođe, ne postoji jedinstven stav o inkluziji dece sa smetnjama u razvoju i jedinstvena platforma o implementaciji. Školama je potrebna jedna vrsta podrške koju, nažalost, one još uvek ne dobijaju. Redovne osnovne škole u kojima se nalaze deca sa smetnjama u razvoju nemaju adekvatnu stručnu podršku (defektolog,

pedagog, psiholog). U školama se trenutno ne poštuje model „obrazovanje za sve“ koji je preporučen milenijumskim ciljevima UN-a. Kada se govori o broju dece sa smetnjama u razvoju njihov tačan broj se ne zna, pošto se nigde ne vodi jedinstveni registar tj. baza sa podacima o ovoj deci. Prema podacima Zavoda za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja, u Srbiji postoje ukupno 74 specijalne škole od kojih je 49 osnovnih i 25 srednjih. Prema istraživanjima čak 85% dece sa smetnjama u razvoju koje žive u porodicama nije uključeno u redovan sistem školovanja. Najčešći argumenti protiv inkluzije su velik broj učenika u odeljenjima i samim tim nemogućnost nastavnika da detetu sa smetnjama u razvoju pruži odgovarajuću pažnju, nedefinisane uloge u smislu ko je taj koji treba da nastavnicima pruži podršku, neadekvatna obuka nastavnika za rad, nedoumica da li će zbog posebnog tretmana koje zahtevaju deca sa smetnjama u razvoju i prilagođavanja nastave njima ostala deca u odeljenju biti uskraćena, kako će druga deca da prime u kolektivu decu, i vrlo često strah od reakcije roditelja ostale dece. Pored ovoga, ono što takođe otežava inkluziju su nedovoljna informisanost i predrasude kao i stručna i materijalna nepripremljenost predškolskih ustanova i škola. Takođe, jedan od vodećih problema kada se govori o uključivanju ove dece u redovan sistem školovanja, ogleda se u fizičkoj pristupačnosti i principu univerzalnog dizajna. U zavisnosti od potreba deteta, potrebno je obezbediti dodatna i pomoćna sredstva za učenje i odgovarajući didaktički materijal.

Rezultati nekih istraživanja stavova nastavnika i učenika prema inkluziji

Program inkluzivnog obrazovanja „idealno“ je zamišljen, dok se realizacija istog pokazala ne baš uspešno u Srbiji. Vršena su brojna istraživanja o sproveđenju inkluzije u našim školama, ali dobijeni rezultati nisu bili baš ohrabrujući. Praksa pokazuje da vaspitači, učitelji i nastavnici nisu pripremljeni za rad sa ovom kategorijom dece, kao ni stručni saradnici u osnovnim školama. Kada je u pitanju mišljenje nastavnika iz redovnih škola o inkluzivnom obrazovanju, rezultati jednog od istraživanja pokazuju da se samo 5,6% nastavnika redovne škole izjasnilo da bi podržalo inkluzivno obrazovanje. Procenat podrške prema inkluziji naglo se povećava i iznosi 45,20% u slučaju kada bi se pedagoško-psihološka služba u redovnim školama proširila uvođenjem stručnjaka za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju. Najveći broj ispitanika ističe da je prednost ovakvog obrazovanja samo u oblasti socijalizacije, a mali broj prednost vidi u jednakim uslovima vaspitanja i obrazovanja. Otežavajuća okolnost u sproveđenju inkluzije učitelji i nastavnici vide u nedovoljnoj stručnoj pripremljenosti za rad sa ovom decom. Kao važan faktor napredovanja, ističe se prihvatanje od strane vršnjaka. U praksi je moguće primetiti da je učenicima sa smetnjama u razvoju otežano uspostavljanje kontakata sa vršnjacima. Česte su situacije gde ostala deca ispoljavaju negativne stavove u obliku zadirkivanja i ismejavanja, kao i u nekim situacijama agresivno ponašanje. Interesantno je da se daleko veći broj učenika složio sa tvrdnjom da učenici sa smetnjama u razvoju treba zajedno sa njima da pohađaju nastavu, nego kada se radi

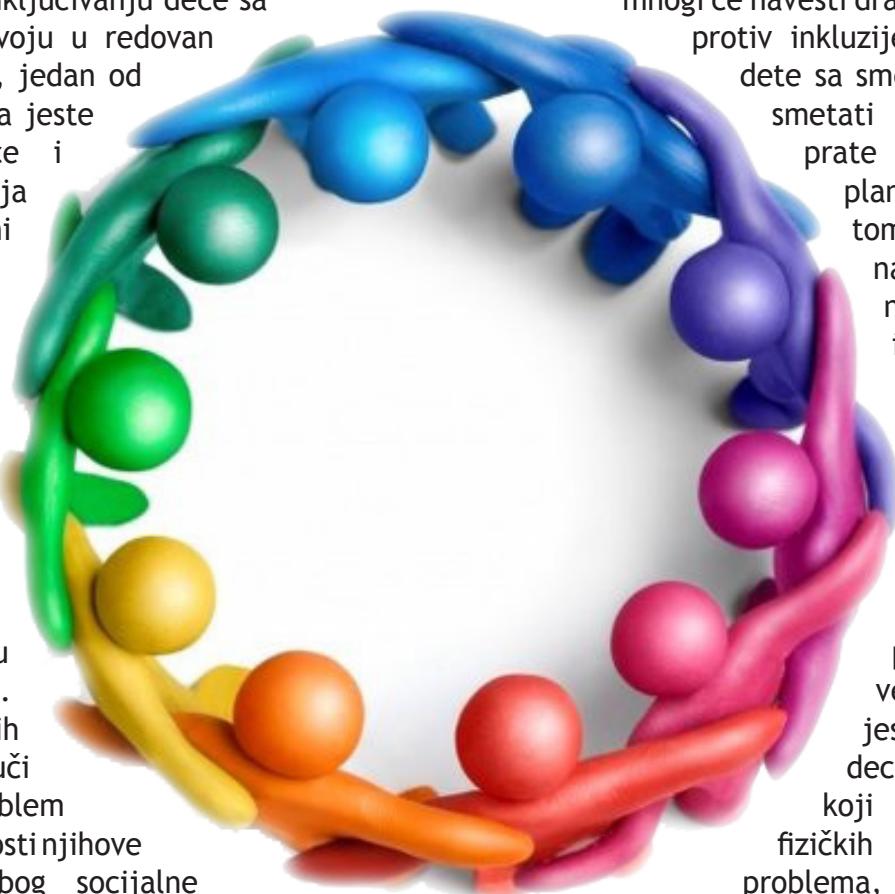
Pravna služba Resursnog centra za osobe sa invaliditetom

Sva pitanja u vezi sa pravima osoba sa invaliditetom, možete postaviti našem timu pravnika koji će se potruditi da vam odgovore u što kraćem roku.
Pitanja možete postaviti putem telefona na broj 062/469-650, preko našeg sajta <http://resursnicentar.ehons.org> ili poslati na mail: infores@ehons.org

o mogućnosti sedenja sa njima i učestvovanju u aktivnostima u okviru nastave. Česte su situacije gde su učenici spremni da pruže pomoć, a svoj odnos prema ovoj deci smatraju uobičajenim i ne razlikuju ga od odnosa prema ostalim vršnjacima. Kada se govori o uključivanju dece sa smetnjama u razvoju u redovan sistem školovanja, jedan od najvažnijih faktora jeste saradnja porodice i škole. Roditelji čija su deca sastavni deo ovog sistema od rža vaju redovan kontakt sa stručnom službom i ostalim saradnicima preko kojih se informišu, kako o radu ovog sistema, tako i o samom napretku sopstvene dece. Jedan od najvećih problema koji muči roditelje jeste problem socijalne izolovanosti njihove dece. Upravo zbog socijalne izolovanosti javlja se problem u osamostaljivanju ove dece, kao i pojava povećane introvertnosti. Inkluzija i bavljenje sa decom sa izvesnim teškoćama u razvoju predstavlja svojevrstan izazov za sve one koji su uključeni u proces obrazovanja dece. Samim činom da predstavlja novinu, nailazi i na otpore u njenom uvođenju, ali otpor je pre izraz nerazumevanja i straha od suočavanja sa novim i nedovoljno jasno definisanim zahtevima koji se predstavljaju pred učenike u procesu inkluzije. U ovom trenutku nije čudno što se ljudi postavljaju apriori protivno

naspram inkluzije kao ideje. Mnogi to pravduju nemogućnošću deteta sa onesposobljenjem ili hendikepom da prati program redovne nastave, da će to dete biti frustrirano i doživeti jače traume nego što bi to iskusilo u specijalnoj školi. Osim toga, mnogi će navesti dramatičan argument protiv inkluzije, a to je da će dete sa smetnjom u razvoju, smetati ostaloj deci koja prate redovni nastavni plan i program. Kada tome dodamo da naši nastavnici nisu obučavani za inkluziju tokom školovanja, imaćemo bateriju razloga koje je teško osporiti. Ono što je negde vrlo poražavajuće i veoma nehumano, jeste činjenica da na decu, mlade i odrasle koji imaju održenih fizičkih ili intelektualnih problema, zapravo najmanje obraća pažnja. Kada je reč o samoj inkluziji, uvek više brinemo o finansijama i ne izazimo iz već omeđene teritorije predrasuda i stereotipa. Da li će se društvo ikada promeniti i postati senzibilno za sve grupe marginalizovanih ljudi? Da li će se dogoditi radikalne promene u svetu inkluzije i njene implementacije? Odgovor ne mogu dati. Ali mogu reći da se nadam i da ću kao jedinka i sama činiti prve korake ka tome. Od nekuda se mora početi...

Sabina Fazlijević

Life Tool®

Computer aided Communication

www.lifetool.at

Inkluzija - buđenje svesti

Pojam inkluzije i njeno značenje je staro koliko i ljudski rod. Vremena su činila da se različito zove ali njeno ključno značenje se provlačilo kroz vreme. Položaj osoba sa invaliditetom i osoba sa smetnjama u razvoju u davnim vremenima je bio veoma težak, ali svest i borba kroz vekove tih osoba i njihovih bližnjih, prvenstveno majki, je dovela do jednog značajnog pomaka koji nosi ime inkluzija. Uključeni i ravnopravni u društvu po svim zakonima i ljudskim i Božijim. Inkluzija je zakonski podžana ali ona nije novost, bila je prisutna uvek u našim školama. Uvek je bio određen broj dece koji se školovao a da se jasno videlo da dete ima smetnje u razvoju. Deca su ostvarivala to pravo zahvaljujući upornim roditeljima, uglavnom majkama koje su osećale da njihova deca treba da imaju ista prava i pronalazile su način da to ostvare. Uz veće angažovanje i pomoć nastavnika uspevali su da postignu predviđena znanja i umenja veoma uspešno. Inkluzivno obrazovanje pruza mogućnost svoj deci da budu deo školske zajednice i tako se pripreme da, kao odrasle osobe, ravnopravno učestvuju u društvenom životu. Podrazumeva da sva deca treba da dobiju kvalitetno obrazovanje u okviru redovnih škola u skladu sa svojim mogućnostima i sposobnostima. Uvođenje inkluzije u sistem redovnog školovanja i obrazovanja se dešavalo dosta brzo pa je u tome poteškoća, teško je jedan značajan projekat kao što je inkluzija uvesti za tako kratko vreme i očekivati da se realizuje na kvalitetan način. Neophodno

je dati više vremena i veoma ozbiljnim radom podržati ovaj projekat uz kvalitetne edukacije u okviru škole i potrebno je vreme da ljudi koji rade u školama osete da je to za dobrobit svakog deteta. Potrebna je dodatna edukacija školskih kadrova, jači program stručnog usavršavanja za rad sa decom u smetnjama u razvoju, adekvatna pomoć defektologa. Realno je da i pored dobre volje bez stručne pomoći defektologa nije moguće ostvariti kvalitet u radu. Kao profesor srednje škole, sa zadovoljstvom pristupam radu sa decom koji pripadaju inkluzivnoj grupi. Uz prilagođen program, individualni rad i povremene konsultacije sa stručnim službama i defektogom, učenici usvoje predviđena znanja i umenja. Ono što treba pomenuti za odeljenja gde je uključeno dete sa smetnjama u razvoju je brižna atmosfera i pobuđivanje humanih osobina. Želja i potreba da se pomogne drugu, da se shvate i prihvate njegova ograničenja bez ismevanja, je velika. Što veoma pozitivno utiče na odeljenje kao zajednicu. Pored inkluzije koja je uvedena zakonom, svaka osoba sa invaliditetom mora imati inkluziju i sama u sebi, jer viđenjem sebe kao ravnopravne osobe unutar same ličnosti je značajan pomak koji je svakako lakše ostvariti uz podršku društva, koje je dato pod pojmom „inkluzija“. Naravno ovo je lako reći ali niko od nas nema čarobni štapić da bi to ostvario u trenutku. Prihvatanje sebe kod osoba sa invaliditetom je proces koji traje i koji kulminira u adolescentskoj dobi. Tada se neka deca počnu povlačiti u sebe. Ne mogu da prihvate to što im je život nametnuo i u revoltu počnu da ignorišu život. Opterete i sebe i svoje okruženje. Smatruju da je sva lepota planete predviđena za druge, da je ta invalidnost kriva za sve neuspehe i da je razlog svega što se odvija mimo njihove volje. Tada kreće beskrajan unutrašnji monolog i bezbroj postavljenih pitanja “zašto?”, “zašto baš ja?”. U tom periodu rasprave samih sa sobom, neki odluče da se polako i nečujno ukrcaju u svoj čamac samoće i počnu da se udaljavaju od obale života i vremenom od samih sebe. Plove u pravcu izolacije, samoće i samosažljenja. Na obali stoji bezbroj ljudi i rado bi se družili ali naš mali moreplovac to ne primećuje. Sa obale dozivaju prijatelji, rodbina, zaljubljeni ali od buke talasa ljutnje, na vlastiti život, oni ne čuju. Plove sve dalje i dalje misleći da je samoća najbolji drug, da ih niko

ne razume. Draga moja deco, ako ste krenuli tim putem, grešite. Sve zemaljske radosti stvorene su za sve nas, na nama je samo da izaberemo život, da ga prihvatimo i zavolimo uprkos svim preprekama. Nikad se ne odvajajte od obale. Svadajte se sami sa sobom dok ne pobedite sebe i dok ne vidite sebe u svoj svojoj lepoti. Dok vaš um ne shvati da vredite i da drugi nisu ništa vredniji od vas. Pa i ako se desi da ste u nekom zanosu ljutnje otplovili daleko od obale života, vraćajte se obali. Snaga je ogromna u vama. Razapnite jedra VOLJE, dižite sidro NADE i plovite prema obali srcem punom LJUBAVI jer život je predivna čarolija. Verujte meni, jer ja sam iskusan moreplovac iz Inkluzivne flote.

Nevena Studić, prof.

OTVORIMO VRATA KOMUNIKACIJI

Obraćanje, pozdrav, lepa reč...

Da li smo mi uopšte svesni njegovog značenja? Da li smo zapravo svesni njihove moći na naše svakodnevno raspoloženje?

Često ljudi ne znaju, ne umeju, ne vode računa pri kom komunikacije sa drugim licima u svojoj okolini ili na bilo kom mestu, gde se susreću jedni sa drugima.

Oduvek sam se pitala, zašto većina ljudi kad se nađu u prisustvu osobe sa invaliditetom, promeni način komuniciranja, obraćanja.... Ako imamo invaliditet, sedimo u kolicima, hodamo uz neko pomagalo, uz pratnju druge osobe ili imamo oštećeni vid ili sluh, govor... Sve to ne znači da smo nešto „DRUGAČIJI“ gori ili bolji od osoba bez invaliditeta. Mi smo isti, samo što eto živimo sa nekom vrstom invaliditeta, koji je sastavni deo

nas, naše ličnosti, jednostavno rečeno. Za mene kao OSI, on predstavlja nešto sa čime živim, radim, studiram... nosim ga hrabro i podignute glave. Sećajući se svog detinjstva i sebe, kako bih pokušavala da uverim druge, da bez obzira, na moja kolica i moj otežan govor, sam dete ko i svako drugo, koje je imalo zahteve, reči, priče, želje i sl. Sve je to razumela samo moja bliža okolina i ljudi koje su više vremena provodili

sa mnom. Prilikom upoznavanja skoro svi su se obraćali mojim roditeljima, sestrama kao da ja ne postojim. To me je zatvaralo, bolelo ali i ojačalo. Kako je vreme prolazilo, naučila sam da prihvatom samu sebe, uspela sam živim jedan sasvim običan život. Zahvaljući mojoj upornosti, vežbanjem kod logopeda i podršci porodice, naročito oca, čijih vežbica se sećam sa osmehom na licu. Studirala sam ono što volim, trudila sam se da ljudi čuju mene i moj glas, bilo je zaista tako. Moji profesori i kolege su me sasvim prihvatile i razumele. zajedno sa sestrom upisala sam fakultet, bile smo podrška jedna drugoj tokom naših studentskih dana. Ona bi prevodiila moje izlaganje. Ali prevod je bio redak slučaj i gotovo svaki ispit sam, isključivo sama, odgovarala usmeno svojim glasom. Danas sam dipl.pravnik, vodim pravne radionice na kojima se borimo za prava OSI i pružamo podršku jedni drugima. Već skoro tri godine imam personalnu asistetkinju i jedna od osnovnih njenih uloga jeste prevod i olakšana komunikacija. Sve je više ljudi koji me bez problema razumeju i moja asistetkinja je u nekim situacijama „nevidljiva“. Ljudi se obraćaju direktno meni, čak i oni koji me prvi put upoznaju. To mi daje posebnu snagu, motivaciju

za nove uspehe. Skoro sam krenula na master sudije. Kroz polaganje prvih ispita potvrđila sam uspeh, sreću, osećaj pripadnosti u okruženju, imala sam priliku baš na polaganju ispita gde je polagalo desetak studenata zajedno sa mnom, da se osetim ravnopravnom, nisam osetila ni jedan pogled, grimase na licima mojih mlađih kolega. Profesorica me ispitivala sa tolikim razumevanjem, slušala me sa mnogo strpljenja dok sam odgovarala i iznosila svoje znanje. Osetila sam se potpuno ostvareno i ispunjenom, a osoba koja me je pratila, sluzila je samo da me dovede i odvede na ispit.

Na putu sam ostvarivanja svojih snova i ciljeva, jedna od mojih želja je da se borim za osobe i sa njima, koji imaju sličan problem u komunikaciji. Među nama je mnogo osoba koje žive u senci zbog svog specifičnog načina komuniciranja. Mnogi nemaju pozitivan stav, podršku i želju za borbotom kao ja. Ne treba da ih zapostavimo, zapravo želim da svi zajedno „OTVORIMO VRATA KOMUNIKACIJI“ jer uz napredak i razvoj današnje tehnologije olakšana je komunikacija mnogima od nas.

Jelena Radović

INKLUZIJA PUT KA RAVNOPRavnosti

Budimo zahvalni za svaki dan, koji nam pruža nova znanja!

Reč inkluzivno obrazovanje podrazumeva PRILAGOĐAVANJE I STVARANJE JEDNAKIH USLOVA ZA OBRAZOVANJE U SVIM ŠKOLAMA I ZA SVAKO DETE. Ostvariti i prilagoditi uslove, otkloniti barijere psihičke i fizičke, kako bi svako dete moglo da postane đak a kasnije čovek koji je imao sve prilagođene uslove na putu svog obrazovanja. Radeći malo istraživanje „ŠTA NAM DONOSI INKLUSIVNO OBRAZOVANJE“ pitala sam se:

- Da li je naše društvo sposobno za inkluziju?
- Šta je potrebno da bi smo stekli uslove za inkluzivno obrazovanje?
- Koje su prednosti i mane školovanja u redovnoj školi?

- Koje su prednosti i mane školovanja u specijalnoj školi?

- Predlog u vezi inkluzije?

Svoje dileme i pitanja sam podelila sa malom, odabranom grupom ljudi, različitih zanimanja, profesija, aktivista u borbi za prava osoba sa invaliditetom kao i same OSI .

Među svima njima su bili: student OSI, dipl. ekonomista-majka osi, dipl. sociolog, dve penzionerke, aktivista u invalidskom pokretu, dipl. psiholog- koodinator na projektima, dipl. psiholog OSI - aktivista u borbi OSI, dipl. trener atletike, nastavnik - profesor u srednjoj školi i distributer asistivne tehnologije, bećelor primjenjenog računarstva OSI iz Crne Gore, defektolog - vaspitač u specijalnoj školi iz Crne Gore.

Da li je naše društvo sposobno za inkluziju?

- možemo reći da jeste, samim tim, što se sve češće spominje reč inkluzija. Nije dovoljno doneti dobar zakon, redifikovati međunrodnu konvenciju prava osoba sa invaliditetom, već je potrebno, pre svega promeniti poglede ljudi prema OSI. Na ovom polju treba još mnogo rada, strpljenja, razumevanja, dobre volje... Da bi imali uslove za adekvatno inkluzivno obrazovanje, pre svega je potrebno, da zaista shvatimo šta to, zapravo, znači? Da li je potrebno samo spustiti jedan, dva, tri stepenika, naraviti rampu za kolica po školama? Ili je važnije razbiti fizičke ili psihičke barijere među svima nama? Moramo biti realni i priznati da do uslova inkluzivnog obrazovanja nemačekamnoga: razbijanja prvenstveno psihičih predrasuda o invaliditetu, edukacijama stručnjaka, nastavnika, roditelja, dece i šire društvene populacije. Obezbediti personalnu i pedagošku asistenciju svakom detetu kome je potrebna takva vrsta podrške, zatim nabaviti i obučiti dete i nastavnike da koriste razna pomagala poput asistivnih tehnologija: brajevih mašina, čitača teksta, prevod i komunikacija za osobe oštećenog sluha i sl.

Prednosti i mane školovanja u redovnoj školi

Kad pričamo o prednosti i manama koje donosi inkluzivno obrazovanje nailazimo na niz veoma važnih pozitivnih činjenica, bitnih za život i budućnost svakog deteta, kao što su: socijalizacija, ravnopravnost, izjednačavanje istih mogućnosti dece i mnoge druge činjenice koje ukazuju na samo jedno, to jeste "ŠKOLA ZA SVAKO DETE". Bez obzira na invaliditet, svako dete zaslužuje adekvatno školovanje, školski program, koji za svako dete isti, kako bi po završetku svoga školovanja svako dete imalo uslov za zanimanje i zapošljavanje po sopstvenoj želji. Mane školovanja u redovnim školama moramo da istaknemo, a one se očituju u nedostatku spremnosti, organizovanosti, upućenosti u vezi inkluzije, kao i da, osobe sa invaliditetom prihvativimo baš kao što i jesu najnormalnije osobe, koje zaslužuju da ostvare jedno od najosnovnijih ljudskih prava - pravo na obrazovanje, na način koji odgovara njihovim sposobnostima. Danas u školama zbog velikog broja učenika u razredu, dete OSI nije umogućnosti da brzinom, kao i ostala deca, izrazi svoje znanje. Dešava se da zbog toga, dete zaostaje prilikom izrade školskih obaveza.

Prednosti i mane u specijalnim školama

Već je jasno da su velike i očigledne mane; izolacija od dece svojih vršnjaka, osećaj odbačenosti i manje vrednosti od ostale dece, manja mogućnost za zapošljavanje i bilo kakav profesionalni napredak u životu. Naravno školovanje u ovim školama ima u neku ruku određene prednosti:

- deca se osećaju da nisu jedina na svetu, koja imaju invaliditet, što je, takođe bitan segment za njihovo kasnije odrastanje.

- prilagođena je brzina, način obavljanja školskih aktivnosti, više vremena za individualan rad sa decom. Danas kad imamo privatne škole, fakultet, teško je proceniti pravo značenje "specijalno". Potrebno je da obrazovni program bude jedinstven, da se za svaku dobru ocenu dete mora dobro potruditi nezavisno od institucije u kojoj se obrazuje. Ne bi trebalo ceniti specijalne škole po manama, već raditi na tome, da i one postanu redovne škole, samo fizički pristupačnije i otvorene za svako dete. Bez obzira na predrasude, mane, uslove i sl. dolazimo do konstatacije, da inkluzija nije nešto što se stvara preko noći. A mnoga deca čekaju na svoje školske dane, prvo školsko zvono, prve lektire, nestrašluke i još mnogo prelepih stvari, koje donosi najlepiši period našeg odrastanja. Pomislimo na decu koja sticajem okolnosti i zbog određene težine svog invaliditeta, i pored najveće želje, nisu u mogućnosti da uključe u sadašnji redovan sistem obrazovanja. Još uvek zbog gore navedenih predrasuda o OSI postoji strah kod roditelja dece nastavnog kadra. Zbog toga bi trebali da nađemo rešenje i način, da svako dete stekne obrazovanje, gde za to ima mogućnosti. Pri tom da program i put do diplome bude isti sve! Naša mišljena su različita, ali težimo ka istom cilju a to je inkluzija. Sa inkluzijom treba krenuti od vrtića i stvarati i širiti je čitav život. Jedno je sigurno, krenuli smo da stvaramo put prema lepšoj budućnosti i ravноправnosti, on se naziva jednim imenom Inkluzija!

Jelena Radović

INKLUZIJA - DEČJE PRAVO, A NE DOBRA VOLJA POJEDNICA

Član 28. Konvencije o pravima deteta: Pravo na obrazovanje

Dete ima pravo na obrazovanje.

Država je obavezna da osigura besplatno i obavezno osnovno obrazovanje, podstiče različite oblike srednjeg obrazovanja dostupne svima i omogući pristup višem obrazovanju u skladu sa sposobnostima deteta. Školska disciplina će se sprovoditi u skladu sa pravima detata i uz poštovanje njegovog dostojanstva.

Inkluzija je pitanje društva u celini, a ne samo pitanje škole i obrazovanja. U domenu obrazovanja predstavlja stav da je neophodno menjati školu kako bi svako dete napreduvalo prema sopstvenim mogućnostima. Škola treba da bude mesto u kome su aktivnosti dostupne svakom učeniku, bez obzira na individualne razlike. Obrazovanje nije proces sticanja samo akademskih znanja, već i usvajanje veština i znanja potrebnih za svakodnevni život radi što aktivnijeg uključivanja pojedinca u zajednicu. 10% dece u redovnim školama su deca sa teškoćama i specifičnostima. Deca treba da idu u najbližu školu, da uče u interakciji sa vršnjacima. Marginalizovana ili diskrimisana su deca koja su drugačija zbog svog etničkog porekla, posebnih sposobnosti, socijalne deprivacije, mentalnih ograničenja, invaliditeta ili bolesti. Kako žive deca sa smetnjama u razvoju u Srbiji? Zašto ih često nazivaju „nevidljivom decom“? Kada je u pitanju obrazovanje dece sa teškoćama u razvoju u Srbiji, situacija u praksi je potpuno drugačija. Poređenje postojećeg stanja sa odredbama u dokumentima međunarodne zajednice i domaćeg zakonodavstva pokazuje da je postojeći sistem obrazovanja kod nas nefunkcionalan u mnogim bitnim elementima. U Srbiji je i dalje veoma velik broj dece sa smetnjama u razvoju van vaspitno-obrazovnog sistema (redovnog ili specijalnog). Procene UNICEF-a iz 2001. godine govore da je čak 85% dece sa smetnjama u razvoju koja žive u porodicama van vaspitno-obrazovnog sistema. Reforma obrazovnog sistema započela je 2001.

godine. Obrazovni sistem je i dalje nedostupan za decu iz osjetljivih društvenih grupa. Redovno i specijalno obrazovanje funkcioniše paralelno, bez međusobne interakcije i usaglašavanja.

Prema pravnom okviru u obrazovanju dece sa smetnjama u razvoju u Srbiji (Službeni glasnik RS br. 83/06) kaže da po Ustavu Republike Srbije svako dete ima pravo na obrazovanje, kao i da je osnovno obrazovanje obavezno i besplatno. Zakon o osnovama sistema obrazovanja propisuje da se delatnost obrazovanja i vaspitanja obavlja kao predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje i vaspitanje. Kada je u pitanju predškolsko obrazovanje, deca sa smetnjama u razvoju pohađaju:

- Posebne grupe u okviru redovnih vrtića
- Redovne grupe vrtića sa vršnjacima šire populacije

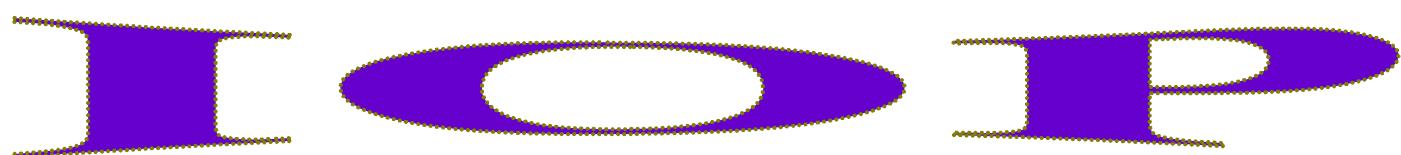
Od školske 2006/07 godine uveden je kao obavezan Pripremni pedagoški program u trajanju od najmanje šest meseci za decu uzrasta od pet i po do šest i po godina. Za upis dece u pripremni predškolski program roditelj treba da priloži: dokaz o zdravstvenom pregledu deteta i izvod iz matične knjige rođenih. Pohađanje programa je besplatno i roditelj ima pravo da izabere dečji vrtić, odnosno osnovnu školu, u koju će da upiše dete.

Vrtić, odnosno škola koja organizuje predškolski program, izdaje uverenje o završnjom prijemnom predškolskom programu. Ovo uverenje je neophodno za upis deteta u prvi razred osnovne škole. U prvi razred osnovne škole upisuju se

deca koja do početka školske godine imaju najmanje šest i po, a najviše sedam i po godina. Međutim, zakonodavac prpisuje da u školu može da se upiše i dete starije od sedam i po godina, koje zbog bolesti ili drugih opravdanih razloga nije na vreme upisano u školu. Ispitivanje deteta pred polazak u školu vrši pedagog/škinja i psiholog/škinja škole, a procenu spremnosti deteta za polazak u školu procenjuje psiholog/škinja škole. Kada govorimo o obrazovanju i vaspitanju učenika sa smetnjama u razvoju u okviru redovnog obrazovanja razlikuju se dva modela - integrativno i inkluzivno obrazovanje i vaspitanje. **Integrativno obrazovanje** tretira dete kao problem, i u skladu sa tim, osnovan filozofija je da dete treba dovesti u stanje „normalnosti“ koje je blisko nivou funkcionalisanja ostale dece. To za rezultat

ima izuzetno mali broj dece sa smetnjama koja mogu da zadovolje ove kriterijume i uključe se u redovne škole. **Inkluzivni model** tretira obrazovni sistem kao problem. Dete sa razvojnim teškoćama ulazi u obrazovni sistem bez pokušaja da ga „popravimo“ i prilagodimo sistemu. Dete ide u školu koju bi pohađalo da nema smetnje u razvoju, a program i metode rada su prilagođene njegovim potrebama. Učitelj je osposobljen da izade u susret i u proces učenja uključi svu decu sa različitim individualnim potrebama, a okruženje je manje restriktivno i bolje prilagođeno potrebama sve dece. U okviru ovog modela prava sve dece na obrazovanje su prepoznata i u mogućnosti su da se realizuju.

Dragana Gvozdenović

iNDiViDUALNi OBRAZOVNi PLAN

Pravo na Individualni obrazovni plan u daljem tekstu IOP, ima dete i učenik koji ima potrebu za dodatnom podrškom u obrazovanju i vaspitanju zbog teškoća u uključivanju, učestvovanju ili napredovanju u vaspitno-obrazovnom ili obrazovno-vaspitnom radu.

Ako dete:

1. ima teškoće u učenju (zbog specifičnih smetnji učenja, ili problema u ponašanju i emocionalnom razvoju)
2. ima smetnje u razvoju ili invaliditet (telesne, motoričke, čulne, višestruke smetnje)
3. potiče, odnosno živi u socijalno nestimulativnoj sredini (socijalno, ekonomski, kulturno, jezički siromašnoj sredini ili dugotrajno boravi u zdravstvenoj odnosno socijalnoj ustanovi)
4. iz drugih razloga ostvaruje pravo na podršku u obrazovanju.

Vaspitač, nastavnik ili stručni sardnik prati razvoj i napredovanje deteta/učenika u toku učenja i razvoja veština za učenje. Ako u postupku praćenja napredovanja deteta/učenika, vaspitač, nastavnik, utvrdi da dete/učenik ne ostvaruje očekivane ishode obrazovanja i vaspitanja ili su rezultati koje učenik ostvaruje značajno iznad nivoa opštih standarda, pristupa se prikupljanju podataka, radi formiranja neophodne dokumentacije za

pružanje odgovarajuće podrške u obrazovanju i vaspitanju. Nakon prikupljanja dokumentacije, stručni saradnik zajedno sa vaspitačem odnosno nastavnikom izrađuje pedagoški profil deteta.

• Opisuje se:

- Učenje i kako uči (činjenice o obrazovnim postignućima, stilovima učenja, stavovima prema školi, motivaciji za učenje, interesovanjima, oblastima i kako se svi aspekti ponašanja ispoljavaju u različitim situacijama)
- Socijalne veštine (činjenice o odnosima sa drugima, odraslima i vršnjacima, poštovanu pravila i reagovanju u socijalnim situacijama)
- Komunikacijske veštine (činjenice o načinu razmene informacija sa drugima, uključujući i stepen poznavanja jezika na kome se školuje, kao i smetnje u korišćenju verbalnih, vizuelnih i simboličkih sredstava komunikacije)
- Samostalnost i briga o sebi (činjenice o sposobnosti da se sam stara o sebi i ispunjava svakodnevne obaveze kod kuće i u školi)
- Uticaj spoljašnjeg okruženja na učenje (izdvojiti važne činjenice o porodičnim i

drugim uslovima koji mogu da utiču na učenje i napredovanje učenika)

- Identifikuju se prioritetne oblasti i potrebe za podrškom u obrazovanju
- Jake strane i interesovanja deteta/učenika

Na osnovu pedagoškog profila deteta/učenika utvrđuju se područja u kojima postoji potreba za dodatnom podrškom u obrazovanju i vaspitanju i planira se otklanjanje fizičkih i komunikacijskih prepreka u vaspitno-obrazovnom odnosno obrazovno-vaspitnom radu.

IOP je pismeni dokument ustanove, kojim se planira dodatna podrška u obrazovanju i vaspitanju deteta odnosno učenika ako prethodno prilagođavanje i otklanjanje fizičkih i komunikacijskih prepreka nisu dovele do ostvarivanja opštih ishoda obrazovanja i vaspitanja, odnosno do zadovoljavanja obrazovnih potreba učenika sa izuzetnim sposobnostima.

Pokretanje inicijative za izradi IOP-a

Inicijativu može da pokrene

- roditelj/staratelj
- vaspitač, nastavnik, razredni starešina, predmetni nastavnik
- stručni saradnik

Škola je dužna da pisanim putem obavesti roditelje/staratelje o inicijativi.

- stručni tim za inkluzivno obrazovanje donosi odluku o podnetoj inicijativi u roku od tri dana od podnošenja
- odluka stručnog tima dostavlja se roditeljima/starateljima u roku od tri dana od donošenja
- roditelj/staratelj u roku od sedam dana potvrđuje svojim potpisom da je upoznat sa inicijativom i da je saglasan sa izradom IOP-a
- ukoliko roditelj ne da saglasnost, škola nastavlja sa merama individualizacije

Stručni tim za inkluzivno obrazovanje posle doneće odluka o prihvatanju inicijative predlaže direktoru članove tima za pružanje dodatne podrške detetu, odnosno učeniku. Na predlog Stručnog tima za inkluzivno obrazovanje direktor škole formira tim za pružanje dodatne podrške učeniku. Tim čine: nastavnik razredne nastave (odeljenjski starešina), predmetni nastavnik, stručni saradnik, roditelj/staratelj deteta. U skladu sa potrebama deteta u timu učestvuju još pedagoški asistent i stručnjak van škole, na predlog roditelja odnosno staratelja. Tim za pružanje dodatne podrške detetu/učeniku izrađuje IOP. Roditelj/startelj daje saglasnost za sprovođenje IOP-a. Stručni tim za inkluzivno obrazovanje ustanove dostavlja IOP pedagoškom kolegijumu na usvajanje. Po prilagođenom programu u kome se precizno planira cilj pružanja podrške koja se odnosi na prilagođavanje prostora i uslova u kojima se uči, prilagođavanje metode rada, udžbenika i nastavnih sredstava tokom obrazovno-vaspitnog procesa; aktivnosti i njihov raspored kao i lica koja pružaju podršku. Po izmenjenom programu u kome se, osim nabrojanog, precizno planira prilagođavanje opštih ishoda obrazovanja i vaspitanja, standardna postignuća učenika u odnosu na propisane i sadržaja za jedan, više ili za sve predmete. Obogaćen i proširen program koji se primenjuje za učenike sa izuzetnim sposobnostima. Na osnovu vrednovanja, uz saglasnost Stručnog tima za inkluzivno obrazovanje, pedagoški kolegijum donosi odluku o daljoj primeni, izmenama i dopunama IOP-a ili prestanku potrebe za IOP-om, na predlog tima za pružanje dodatne podrške. Odluka o nastavku sprovođenja IOP-a donosi se ako se utvrdi da planirane aktrivnosti odgovaraju potrebama deteta/učenika, ili se rezultati

mogu očekivati nakon određenog perioda rada. Odluka o prestanku potrebe za IOP-om donosi se ako se utvrdi da se dalji napredak deteta/učenika može ostvarivati primenom individualizovanog načina rada, uz prethodno pribaveljeno mišljnje deteta, saglasno sa godinama zrelosti. IOP-a se vrednuje, tj. vrednuje se radi procene ostavrenosti ciljeva utvrđenih IOP-om. Spoljašnje vrednovanje IOP-a vrši prosvetni savetnik odnosno spoljni saradnik u toku stručno-pedagoškog nadzora. Na osnovu vrednovanja IOP-a tim za pružanje dodatne podrške detetu/učeniku izrađuje predlog izmene i dopune odnosno prilagođavanja IOP-a potrebama deteta/učenika. Podaci prikupljeni

od strane tima za pružanje dodatne obrazovne podrške detetu/učenku, radi izrade IOP-a, moraju biti zaštićeni od zloupotrebe i ne smeju se koristiti u druge svrhe bez saglasnosti lica čija je saglasnost neophodna za sprovođenje IOP-a. Ustanova je dužna da obezbedi zaštitu podataka deteta/učenika u toku ostvarivanja prava na IOP. Neophodno je razvijamo obrazovni sistem koji se prilagođava različitostima kod dece kako bi se obezbedilo ostavarivanje prava deteta na ne diskriminaciju, lično dostojanstvo, obrazovanje, kvalitetan život...

Dragana Gvozdenović

INKLUZIJA IZMEDJU FORME I STVARNOSTI

Pod inkluzijom se obično podrazumeva potpuno učešće u društvenom životu svih osoba, bez obzira na pol, nacionalno, versko i socio-ekonomsko poreklo, sposobnosti i zdravstveno stanje.

Inkluzija je ušla u naš obrazovni sistem, poslodavci su u obavezi da zapošljavaju osobe sa invaliditetom, javne ustanove postavljaju rampe za osobe koje koriste kolica... Rekli bi da je većina toga urađeno, ali to je samo zavaravanje.

Ako osoba sa invaliditetom ima personalnog asistenta (nemaju svi), poseduje ili koristi kolica, čeka je problem odlaska od tačke A do tačke B. Bez obzira na postojanje zakona, ulice su većinom neprilagođene da se njima nasmetano kreće. Ako postoji trotoar, često je u zakrpama, rupama ili je pak neko parkirao auto gde ne treba. Pešački prelazi nemaju uvek odgovarajuću bankinu, a mnoga zelena svetla su prilagođena isključivo vozačima. Za nekoliko sekundi treba preći ulicu, izbeći vozače koji imaju uslov za desno, pa one koji skreću levo i onda novo iznenađenje: tamo gde

je niža bankina stoji stub za semafor (kraj Njegoševe, kod školske ambulante npr). Posle savladavanja svih rupa, bara i bankina, tu su upozorenja PAZI STEPENIK, PAZI KLIZAVO i sl. Većina novih zgrada ima lokale u prizemlju koje imaju pločice (kako unutra, tako i ispred) koje mogu služiti kao klizalište. Većina investitora koja je i napravila rampe samo je poštovala formu. Neke su strme, neke klizave ili uske, tako da nisu od velike pomoći. U svetu gde vlada zakon što manje ulaganje, a što veća dobit i sami objekti za stanovanje su nepogodni za osobe sa invaliditetom. Zgrade do 4 sprata nemaju lift, nadogradnje ga nemaju do poslednjih spratova, mnogi su mali ili ne rade. Da ne govorimo o tome da su komande u liftu visoko postavljene. Čini se da su prizemni stanovi jedino rešenje.

Retko koji stan je pogodan za samostalan život osoba sa invaliditeom, tako da ga treba preuređiti. Ako neko i obezbedi sredstva da preuredi prostor, tu su zamke zakona o istom. Treba sakupiti i platiti silne saglasnosti skupštine stanara, dozvole i naravno platiti silne takse. Pošto je većina stanovnika zaboravila na solidarnost, sav teret pada na pojedinca ili njegovu porodicu. Ovo su samo delići onoga što sam zapazila kao svakodnevni problem da bi inkluzija zaživila kako treba. Nije dovoljno doneti zakon koji nije potpuno rešenje da svi pojedinci ostvare svoje pune potencijale. Važno je da svi prihvativmo inkluziju kao prirodan tok, a ne nešto nametnuto zakonom. Samo tako ćemo imati društvo bogato svakim od nas pojedinačno.

Andjelija Vučurević

INKLUZIJA U OBRAZOVANJU

Jedan od deset Evropljana ima neku invalidnost fizičkog, senzornog, mentalnog ili psihičkog karaktera. Od tog broja 50 % njih su u produktivnom dobu. U Novom Sadu je registrovano 14.000 osoba sa invaliditetom, dok se u Srbiji procenjuje da ima oko 800.000 osoba sa invaliditetom. Osobe sa invaliditetom su najsirošašnije među siromašnima. Zašto? Veliki broj osoba sa invaliditetom živi u klimi diskriminacije, predrasuda, neznanja sa često nezadovoljenim elementarnim potrebama. Invalidnost donosi posebne teškoće za žene, decu, stare, izbeglice... To je život. To smo mi i svi imamo pravo na jednake mogućnosti. Jedna od mera i principa koji se sprovode da bi se svim ljudima omogućila ravnopravnost u svim oblastima života jeste i inkluzija. Ideja o inkluziji se javlja krajem prošlog veka, tačnije od 90-tih

godina 20. veka a kod nas 2003.-2004. Inkluzija je društveni pokret, filozofski pravac koji podrazumeva uključenost osoba sa invaliditetom u redovne škole, kao i širu društvenu zajednicu.

Vaspitanje i obrazovanje je, složičete se, veoma važno. Na mlađima svet ostaje i od mladih sve počinje. Kako bismo najbolje shvatili šta predstavlja pojam inkluzije u obrazovanju, prenosim vam delove sa radionice dr Heder Mejson, Trening za učitelje dece s oštećenim vidom:

Fundamentalni principi inkluzije su daleko obuhvatniji od integracije. Inkluzija u obrazovanju uključuje sledeće procese:

- Povećanje učešća učenika sa smetnjama u razvoju u realizaciji nastave kao i u aktivnostima zajednice koja gravitira lokalnoj školi;*

- Restruktuiranje kulture, prakse i principa vaspitno-obrazovnog rada tako da se može odgovoriti na različite potrebe učenika;*

- Prihvatanje različitosti kao normalne pojave / ogromnog resursa za sve učenike;*

- Izlaženje u susret potrebama svih učenika;*

- Prihvatanje i podržavanje različitih stilova/tempa učenja;*

- Osiguranje kvaliteta obrazovanja za sve učenike kroz adekvatan kurikulum, strategije podrške i podučavanja,*

- Prihvatanje činjenice da je obrazovna inkluzija samo jedan aspekt opšte društvene inkluzije deteta.*

Ovu diskusiju je pratilo rad unutar malih grupa. Evo zaključaka/rezultata rada ovih grupa:

Grupa 1

1. Generalno, broj učenika sa smetnjama u razvoju koji se obrazuju u redovnim školama je u porastu (u Vel. Britaniji). Dakle, obrazovna inkluzija je izvesna - u nekim sredinama je već počela. Opšta društvena inkluzija je mnogo komplikovanija. Iako stiču adekvatno obrazovanje, osobe sa invaliditetom teško se mogu zaposliti. Društvo nije spremno da ih tretira kao ravnopravne kandidate.

2. Neophodno je okolinu prilagoditi velikom spektru različitih ljudskih potreba. I lica sa hendikepom se prilagođavaju svojoj neposrednoj okolini u kojoj funkcionišu.

3. Podržavanje pozitivnog pristupa svakoj vrsti različitosti vodi dobiti i za tipične učenike (prosečnu populaciju), jer se promovišu tolerancija, empatija i pomoć onima kojima je potrebna. Ovaj stav motiviše i nastavnike u redovnim školama koji se suočavaju sa novom situacijom - u odeljenju je i dete sa smetnjama u razvoju.

4. Najveću odgovornost ima odeljenjski starešina - oni moraju da definišu potrebe učenika sa smetnjama u razvoju i da o njima informišu ostale predmetne nastavnike. Što je viši nivo obrazovanja, situacija postaje komplikovanija.

5. Potrebno je prilagoditi nastavu specifičnom stilu i tempu učenja deteta. I ovde je odeljenjski starešina nezamenljiv.

6. Nastavni plan/program mora da ispoštuje potrebe učenika sa smetnjama u razvoju. Istovremeno, plan i program se odnose i na celo odeljenje. Individualni program je neophodan, ali on mora biti

integriran u opšti plan i program (izведен iz opšteg plana i programa).

7. Škola je odraz društva, te obrazovna inkluzija predstavlja temelje opšte društvene inkluzije. Naravno, lakše je inkluziju uvesti u male škole i male zajednice. Uglavnom zbog toga što je inkluzija pitanje osećanja i stavova, a zatim i znanja.

Ukoliko inkluzija startuje od najnižih nivoa obrazovanja, biće je lakše ostvariti u društvu. Trebalo bi je uvesti i u predškolskim odeljenjima uz pomoć timova za ranu intervenciju.

Stručno usavršavanje nastavnika bitno doprinosi kvalitetu inkluzije. Svaki nastavnik bi trebao dobiti opštu obuku o inkluziji kao temelj njegove/njene specijalizacije.

U svakom društvu, bez obzira na dominantnu nacionalnost stanovnika, postoji prihvatanje tipičnog a ne različitog. Veoma je dug put ka opštoj društvenoj inkluziji. Svi oni koji je zagovaraju ipak moraju biti optimisti jer kao i svakom društvenom procesu i inkluziji treba vremena. Svaki korak napred, pa i onaj najmanji, ohrabruje.

Grupa 2

Uspešna integracija započinje ranom intervencijom.

Sistem koji se oslanja na asistenta u nastavi ili na sveobuhvatni angažman odeljenjskog starešine, može biti put ka inkluziji. Obrazovno-vaspitni rad u odeljenju ne treba biti podređen potrebama učenika sa smetnjama u razvoju. Ukoliko usporite tempo rada a samim tim i napredovanja u odeljenju, prilagođavajući ga učeniku sa smetnjama u razvoju, ne govorimo o integraciji.

Nastavnik mora da prilagodi podučavanje učenika sa smetnjama u razvoju obrazovno-vaspitnom procesu u odeljenju. Ako se jave problemi sa tipičnim učenicima ili njihovim roditeljima, nešto je pošlo pogrešnim tokom kada je integracija u tom odeljenju u pitanju.

Grupa 3

Jedan od učesnika je predložio sledeću diferencijaciju pojmova:

Integracija predstavlja prilagođavanje deteta okruženju, dok inkluzija predstavlja prilagođavanje okruženja detetu. Integracija se doživljava kao fizičko situiranje deteta u redovnu školu, dok se za inkluziju kaže da predstavlja socijalnu integraciju te da zahteva restrukturiranje učenikove okoline. Rana intervencija je naglašena kao preuslov za uspešnu integraciju a zatim i inkluziju. Smeštanje deteta u redovnu školu ne podrazumeva neophodnu podršku od strane sistema ili od strane roditelja tipične dece. Razliku između integracije i inkluzije predstavlja prisustvo/odsustvo podrške. Grupa se složila da adekvatna podrška od strane roditelja tipičnih učenika može rezultirati uspešnom integracijom bez obzira na nedostatak sistemskih/pravnih rešenja.

Zaključak: Grupa inkluziju doživljava kao krajnji društveni cilj, a integraciju kao korak prema inkluziji u oblasti obrazovanja.

Grupa 4

Članovi grupe se slažu da nejasna distinkcija između dva pojma (integracija i inkluzija) predstavlja u mnogim državama otvoreno pitanje, te da postoji potreba za jasnjim definisanjem. Čini se da ne postoji adekvatan prevod engleske reči 'inkluzija' u centralno i istočno-evropskim jezicima, te da se u nekim državama 'inkluzija' i ne koristi jer je značenje nejasno. Grupa je pokušala semantičku analizu pojmlja kroz antonime (reči suprotnog značenja): integracija-segregacija, ali inkluzija-ekskluzija. Segregacija podrazumeva preuzimanje konkretnih fizičkih koraka za udaljavanje deteta iz sredine, dok je ekskluzija 'mentalni stav' koji podrazumeva da dete može ostati u istoj sredini sa tipičnom decom, ali ne učestvuje u socijalnoj razmeni.

Predlog da se koristi donekle sinoniman pojam 'acceptance' (prihvatanje) umesto 'inkluzije' u centralnoj i istočnoj Evropi, je odbačen kao neadekvatan. 'Inkluzija' je širi pojam i podrazumeva prihvatanje deteta u sredinu kao punopravnog dela društva ali i ponašanje sredine u skladu sa tim.

(www.inkluzija.org, prevela i prilagodila Olga Jovančićević)

Branka Jerković

Septembra 2009. godine donet je Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja u kojem su jasno naznačeni opšti ishodi i standardi vaspitanja i obrazovanja, kao i principi obezbeđivanja kvalitetnog obrazovanja za svu decu, uvažavajući njihove obrazovne potrebe. Ovo zakonsko rešenje obezbeđuje mogućnost obrazovanja u redovnom školskom sistemu ili u specijalnoj školi u zavisnosti od procene potreba i mišljenja interresorne komisije koje formiraju opštine.

Zakonske odredbe se oslanjaju na Konvenciju o pravima deteta Ujedinjenih nacija, Konvenciju o pravima osoba sa invaliditetom Ujedinjenih nacija, ratifikovane jula 2009, na Pravce razvoja obrazovanja dece sa smetnjama i teškoćama u

razvoju koju je izradio Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja 2006, na Nacionalni izveštaj „Inkluzivno obrazovanje - put budućnosti“ za UNESCO 2008, Akcioni plan za obrazovanje Roma u okviru Dekade integracije Roma 2005-2015, na iskustva projekta Saveza učitelja Srbije i partnerskih organizacija „Inkluzivno obrazovanje - od prakse ka politici 2005-2009“ i niza drugih projekata.

Ministarstvo prosvete u cilju podrške školama u implementaciji zakonskih odrednica koje se tiču obrazovanja dece iz osetljivih grupa, preduzelo je sledeće aktivnosti:

- U saradnji sa 9 partnerskih obrazovnih ustanova (osnovne i srednje škole), u toku školske 2009/2010. godine razvijan je funkcionalni model inkluzivnog obrazovanja.
- Realizovano je preko 220 obuka na temu “Inkluzivno obrazovanje i individualni obrazovni plan” koju je prošlo po pet predstavnika svih osnovnih škola u Srbiji, uključujući i škole za obrazovanje dece sa smetnjama u razvoju, kao i predstavnici srednjih škola (ukupno 7500 prosvetnih radnika).
- Izabrane su ustanove za program „Testiranje inkluzivnog programa u 25 partnerskih ustanova u Srbiji“ kojim će se razraditi paket obuka za razvoj kapaciteta za inkluzivno obrazovanje.
- U saradnji sa Zavodom za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja, izabранo je 20 škola za obrazovanje učenika sa smetnjama u razvoju za program “Podizanje kapaciteta škola za obrazovanje učenika sa smetnjama u razvoju u Republici Srbiji”.
- Objavljen je i poziv za podnošenje prijava osnovnih škola i gimnazija za uključivanje u program “Osnaživanje škola za inkluzivno obrazovanje“ u koji će biti uključeno preko 300 škola. Konkurs je otvoren za sve osnovne škole i

gimnazije u Srbiji.

- Pripremljeni su važni pravilnici za primenu odrednica iz Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, posebno za obrazovanje dece iz osetljivih grupa, kao što su Pravilnik o proceni potreba za dodatnom obrazovnom, zdravstvenom i socijalnom podrškom detetu/ učeniku i Pravilnik o bližim uslovima za donošenje individualno obrazovnog plana.

- U izradi je Pravilnik o ocenjivanju i Pravilnik o prepoznavanju oblika diskriminacije u obrazovanju.

- Imenovan je Koordinacioni tim za inkluzivno obrazovanje Ministarstva prosvete, Implementacioni tim koji čine koordinatori za inkluzivno obrazovanje iz svih školskih uprava, kao i mreža podrške za inkluzivno obrazovanje na nivou školskih uprava. Informacija o mreži podrške će biti objavljena na sajtu Ministarstva i dostavljena svakoj školi.

Ministarstvo prosvete će nastaviti sa aktivnostima osnaživanja i pružanja podrške školama u primeni i razvoju inkluzivnog obrazovanja.

Deca sa invaliditetom dele našu sudbinu. U Srbiji svako osmo dete živi ispod linije siromaštva, a čak 6221 dete koristi narodne kuhinje. S druge strane, novi Zakon o socijalnoj zaštiti obuhvata veći broj porodica sa decom koje koriste socijalnu pomoć kao i veća izdvajanja u tu svrhu.

Kada razgovaramo o inkluziji, materijalna ulaganja su svakako važna, ali najvažnija je, čini se, ljudska duša i volja da se prihvati ono različito i nama novo. Zakoni su dobar početak i put ka uspešnoj inkluziji. Nedostaje nam iskustvo i praksa i jednom se mora početi, a mi smo već učinili najteži, prvi korak.

Branka Jerković

**Ekumenska
Humanitarna
Organizacija**

Ćirila i Metodija 21,
21000 Novi Sad. Srbija

tel/fax: 021/466-588
021/469-616

office@ehons.org
www.ehons.org